

УДК 811.134.2:811.131.1

О.О. ПЛЮЩАЙ,

*викладач кафедри англійської філології та перекладу
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

Л.В. РАТОМСЬКА,

*старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

О.О. МИХЛИК,

*старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ВИРАЖЕННЯ ПАСИВНОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ ТА ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджуються спільні та відмітні риси граматичної системи іспанської та італійської мов, надається контрастивний аналіз структурних одиниць, а саме конструкцій пасивного стану та перифразних зворотів з точки зору компаративної граматики, а також коротко розглядається найбільш розповсюджені моделі вираження пасивності та порівнюється їх функціонування та вживання в обох мовах.

Ключові слова: контрастивний аналіз, структурні одиниці, конструкції пасивного стану, перифразні звороти, компаративна граMATика, моделі вираження пасивності.

Відомо, що всі мови, які належать до однієї мовної групи, вважаються доволі схожими, і схожість саме між мовами романської групи є очевидною, тому що всі вони походять від латини. Спорідненість між іспанською та італійською вважається найбільш вираженою порівняно з іншими мовами романської групи, через це зазвичай не виникає труднощів у комунікації та взаєморозумінні між іспанцем та італійцем. Тим не менш, цей факт не гарантує, що іноземець, який вивчає ці дві мови, не буде мати проблем щодо чіткого розуміння мовної системи, бо як на лексичному, так і на граматичному рівнях спостерігаються розбіжності в еквівалентах, що призводить до неправильного тлумачення та розуміння мовних одиниць. Іноземець, який вивчає одну з цих мов на базі іншої, ймовірно, не матиме проблем на початковому етапі, але згодом на просунуто етапі вивчення він помітить, наскільки різними є ці мови як на лексико-граматичному, так і на стилістичному рівнях, тому типові помилки будуть виникати навіть на рівні підсвідомості. Інколи такі помилки призводять до абсолютно некоректного тлумачення через велику кількість дуже схожих слів та граматичних одиниць, які мають зовсім протилежні значення та сфери вживання.

Історично склалося так, що спорідненість на граматичному та лексичному рівнях цих мов пов'язана зі спільними коренями та подібністю вживаних конструкцій та мовних одиниць. Однак при вивченні цих двох мов саме контрастивний аналіз у рамках компаративної граматики дозволяє уникнути проблем, бо лише завдяки цьому можна зрозуміти, в чому полягає спорідненість, а в чому – розбіжність.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку мовознавства проблема контрастивного аналізу між італійською та іспанською мовами, а саме дослідження засобів вираження пасивності залишається *актуальною* через недостатню кількість проведених досліджень,

враховуючи той факт, що кількість спеціалістів, які займаються дослідженнями паралелей між цими двома романськими мовами, напрочуд мала. Основні дослідження з точки зору порівняльної граматики, лексикології, літературознавства, стилістики та загального мовознавства базуються на компаративному аналізі іспанської чи італійської мов, спираючись на англійську як на мову-посередник або на такі мовні пари, як: *українська – іспанська, українська – італійська, російська – іспанська, російська – італійська*. Особливості значених мовних пар з проведенням контрастивного аналізу досліджували як іноземні, так і вітчизняні вчені, лінгвісти та перекладознавці, а саме: С. Дель Гаудіо [7] дослідив фонологічний та граматичний рівні української мови порівняно з італійською; В.А. Шевелюк з'ясувала проблеми фразеології в українській та іспанській мовах; О.В. Васьковська займалася вивченням структурних та функціонально-семантичних особливостей іспанської та італійської мов; С.В. Шепітько [6] вивчав особливості міжкультурної комунікації та проблеми перекладу на базі іспанської та італійської тощо.

Метою цієї статті є вивчення синтаксичних особливостей на матеріалі іспанської та італійської мов, а саме вивчення конструкцій пасивного стану в рамках контрастивного аналізу, а також зіставлення та порівняння перифразних зворотів, які виражають пасивність; пошук еквівалентів та аспектів, завдяки яким можна зрозуміти, наскільки однаковими і в той же час різними є ці дві мови, обмежуючись обраною проблематикою. Цей аналіз сприятиме створенню ефективного методу виокремлення причин найбільш поширених помилок у вживанні пасивних конструкцій як носіями іспанської та італійської мов, так і представниками слов'янських мов. Також розглядаються деякі важливі аспекти пасивності з точки зору контрастивного аналізу, які зазвичай не розглядаються як проблемні в рамках традиційної граматики і фундаментальні для правильного вживання конструкцій в мовах, які порівнюються.

Пасивний стан – це явище, що притаманне багатьом мовам і передбачає вживання конструкцій або комбінацій слів, за якими предмет подається як пасивний (суб'єкт), тоді як дія, виражена дієсловом, виконується об'єктом (агент). З точки зору семантики, пасивний стан виражає відношення між дієсловом та різними суб'єктами дії, при цьому підмет завжди перебуває під впливом дії, вираженої дієсловом. Пасивні конструкції виражають дію, яка потребує єдиного суб'єкта, що синтаксично є підметом та одночасно не є агентом, тобто саме підмет завжди керується діячем або агентом. Розглянемо приклад: *ісп.: Las tiendas han sido cerradas;*

італ.: I negozi sono stati chiusi.

Таке значення може виражатися на рівні синтаксису або морфології, і саме у цьому аспекті виникає найгостріша полеміка та дискусії з боку дослідників та вчених, тому що досі не встановлено, чи набули романські мови морфем, базових або трансформованих, які вживаються для вираження пасивності [3]. З точки зору лінгвістики та вивчення системи іспанської мови, вважається, що пасивний стан не може існувати на рівні морфеми і що пасивні речення мають одну й ту ж структуру, що й атрибутивні, бо є лексичним компонентом у формі дієприкметника і вважається основним елементом, який надає пасивного значення висловлюванню.

В. Кальві стверджує, що з точки зору синтаксичного аналізу пасивний стан формується особовою структурою, та пропонує власне визначення: «Пасивна конструкція – це структура елементів, в якій додаток з наявністю перехідного дієслова набуває функцій підмета, тоді як підмет головного дієслова зникає взагалі або стає додатком з вживанням прийменника *додаток-агент*; а сама форма дієслова заміщується складною формою за допомогою допоміжного дієслова та дієприкметником головного дієслова» [1, с. 214]. Наприклад: *ісп.: El director llamó a su secretaria;*

італ.: Il direttore chiamò la sua segretaria;

ісп.: La secretaria fue llamada por el director;

італ.: La segretaria fu chiamata dal direttore.

У пасивних реченнях об'єкт наведений синтаксично як суб'єкт. Через це синтаксичний суб'єкт пасивної конструкції має найбільш наближені характеристики до об'єкта, ніж до суб'єкта. Така особливість властива саме італійській мові, коли можна спостерігати, що пасивний суб'єкт, тобто підмет, набуває прономінальності за допомогою частки «*ne*», не-

зважаючи на те, що він є синтаксичним суб'єктом у реченні: *ital.*: **Sono stati fatti molti progetti**;

icп.: **Han sido hechos muchos proyectos**;

imal.: **Ne sono stati fatti molti**;

icп.: **Han sido hechos muchos (de ellos)**.

Пасивні конструкції можливі лише за участі дієприкметника, який походить від перехідного дієслова, тобто такі конструкції передбачають дію, яку виконує понятійний суб'єкт (підмет), агент (виражений або прихований) у відношенні до зовнішнього об'єкта, що належить до вказаної дії. Така модель унеможливує вживання перефрази пасивного стану у відношенні до дієслів, семантична структура яких не вказує на наявність агента дії до іншого суб'єкта:

icп.: **La señora tiene un teléfono**; *imal.*: **La donna ha un telefono**;

icп.: **Un teléfono es tenido por la señora**; *imal.*: **Un telefono è avuto dalla donna**.

Додаток-агент вводиться в іспанській мові за допомогою прийменника **por**, в той час як в італійській – за допомогою прийменника **da**, але їх вживання не є обов'язковим, коли не потрібно підкреслювати, хто саме виконує дію:

imal.: **Il programma fu visto dai bambini**; *icп.*: **El programa fue visto por los niños**.

З точки зору вживання пасивного стану слід зазначити, що випадки використання цих граматичних елементів в іспанській та італійській мовах однакові: людина повинна підкреслити, «хто» або «що» отримує змістове навантаження, що походить від дієслова.

Як наголошує В. Кальві, вживання цих структурних моделей залежить від надання переваги конструкціям активного стану або ж пасивного. Однак не завжди пасивна конструкція підкреслює об'єкт дії, у багатьох випадках його вживання є обов'язковим з деяких причин та обставин: коли агент дії невідомий, немає потреби його називати або коли він нецікавий слухачеві. В усіх цих випадках спостерігається відношення дії до об'єкта [1, с. 214]:

imal.: **Mi è stato tradotto il testo**;

icп.: **Me han traducido el texto (Me ha sido traducido el texto)**.

Через це неможливо використати перифразний зворот, який формується за допомогою конструкції *estar+participio*, що вказує на результат дії:

imal.: **Mi è stato detto che sei stato impiegato**;

icп.: **Me han dicho que has estado ocupado**;

icп.: **Me ha sido dicho que has estado ocupado**.

М. Монтезі зазначає, що таке вживання здебільшого має стилістичний відтінок та стверджує, що пасивні конструкції на письмі підкреслюють агента дії, бо неможливо передати таке значення за допомогою інтонації, якщо треба, щоб суб'єкт дії став об'єктом попередньої фрази [4, с. 34].

К. Діаз стверджує, що вони є невід'ємним елементом складносурядних речень, в яких вживається один і той же суб'єкт дії: *imal.*: **Daniela comprò una gonna che le fu rifatta un giorno dopo**; *icп.*: **Daniela compró una falda que le rehicieron un día después**.

Функціональність пасивного стану в італійській та іспанській мовах практично ідентична, хоча можна дійти висновку, що в італійській мові він вживається частіше через необхідність вказати на додаток, а в іспанській – для скорочення мовного простору, в цьому і полягає пояснення [2, с. 167].

Погоджуємося з точкою зору М. Веді, яка підкреслює, що в італійській мові існує більше тенденцій до вживання пасивних конструкцій у розмовній мові та на письмі порівняно з іншими романськими мовами, бо в системі їхніх граматик є інші засоби для вираження об'єкта дії, не вживаючи форми пасивного стану, наприклад, в іспанській мові за допомогою інверсії та перенесення об'єкта дії на початок речення, дублюючи його займенником відповідного роду [5, с. 62]: *imal.*: **La macchina l'hai lavata tu**;

icп.: **El coche lo has lavado tú**.

Відмова від такого поширеного вживання пасивних конструкцій іспаномовним населенням є очевидною та має чітке пояснення – уникнення монотонності висловлювань та надання експресивності й скорочення. Для цього використовують безособові речення з часткою **se**:

icп.: **Este problema vital se discute a menudo**;

imal.: **Questo problema essenziale è parlato stesso**.

Хоча в обох мовах вживається однакове дієслово *essere/ser* як допоміжне дієслово для створення пасивних конструкцій, іноді спостерігається різниця у їх вживанні. Далі розглянемо дієслова італійської та іспанської мов для вираження пасивного стану. Як і в іспанській мові *ser+дієприкметник*, в італійській мові головний перифразний зворот формується за допомогою конструкції *essere+дієприкметник*.

Основною відмінністю в іспанській вважається використання дієслова *estar* як допоміжного, у цьому випадку конструкція з цим дієсловом вказує лише на результат дії, а не на пасивність. Тому можна вважати, що італійське дієслово-зв'язка *essere* має бівалентну аспектуальність, тобто виражає значення пасиву та результативності дії: *ital.*: *La finestra è aperta*; *isp.*: *La ventana está abierta (En vez de es abierta)*. Для вирішення проблем пов'язаних з бівалентністю та вираженням значення пасивності, має бути наявним агент дії або прислівник, який не стосується до дієслова результату дії:

ital.: *La finestra è aperta da Marco*; *isp.*: *La ventana es abierta por Marco*.

Також можливим є використання дієслова *venire* в конструкціях нескладних часів для підкреслення значення дії та уникнення тих випадків, коли дієслово *essere* може мати статичну оцінку:

ital.: *La finestra viene aperta*; *isp.*: *La ventana es abierta*.

З іншого боку, в італійській мові часто використовують дієслово *andare*, яке передає відтінок аспектуальності та тривалості, хоча він не передбачає вживання агента і його можна вживати з обмеженою кількістю дієслів з негативним значенням:

ital.: *Molte cose sono andate perse*;

isp.: *Muchas cosas han sido perdidas*.

В італійській мові поширеними є також дієслова *avere* у *volere* для вираження пасивності, коли об'єкт цих дієслів означає істоту й супроводжується пасивним дієприкметником, а для іспанської мови така конструкція є калькованою, тому краще використати інший порядок слів, застосувавши неозначено-особову форму:

ital.: *Il bambino ha la macchina rotta*; *isp.*: *Al niño le han roto el coche*.

Що стосується дієслова *volere*, то конструкція в обох мовах, як можемо спостерігати в наведених нижче прикладах, є ідентичною:

ital.: *Io voglio questo lavoro fatto*; *isp.*: *Quiero este trabajo hecho*.

Здійснений аналіз показує, що в італійських пасивних конструкціях вживається допоміжне дієслово *essere* для вираження минулого часу, тобто перфектності, в той час як в іспанській мові превалує дієслово *haber*.

ital.: *Molti articoli sono stati tradotti*; *isp.*: *Muchos artículos han sido traducidos*.

Практично еквівалентною пасивною конструкцією в обох мовах вважаються конструкції з часткою *se*. Для правильного вживання дієслово має бути перехідним та не мати підмета, який походить від додатка, бо у такому разі речення стане двозначним:

isp.: *Se vendían los coches*;

ital.: *Si vendevano le macchine*.

isp.: *Se bebe vino en este país*; *ital.*: *Si beve vino in questo paese*.

З першого прикладу видно, що речення є безособовими та мають зворотне значення, а з другого – пасивне значення. Що стосується позиції підмета, в італійській мові не завжди допускається ставити його перед дієсловом, це можливо лише тоді, коли фраза має загальне значення.

В іспанській мові таке обмеження відсутнє, і предієслівний підмет виражає прагматичні функції того елемента, що підкреслюється у реченні:

ital.: *La pizza si serve durante la festa*; *isp.*: *La pizza se sirve durante la fiesta*.

Такі конструкції зазвичай не виділяють агента дії, тому що пасивний стан підкреслює вербальну дію, інтерпретуючи понятійний підмет як незрозумілий. Коли з'являється понятійний підмет, він зазвичай відіграє семантичну роль агента і в італійській мові не може вводитися за допомогою прикметника «*da*», а лише за допомогою комбінації *da parte*:

isp.: *La casa fue construida por el arquitecto de Roma*;

ital.: *La casa fu costruita dall'architetto romano*.

ital.: *Da parte sua si vuole pazienza*;

isp.: *Usted necesita paciencia*.

Проаналізувавши пасивні конструкції та інші структурні моделі перифразового характеру, можна зробити висновок, що найпомітніша розбіжність між іспанською та італійською мовами щодо вираження пасивності спостерігається у використанні більшої кількості допоміжних дієслів стосовно перифразових зворотів саме в італійській мові: *essere, venire, andare, volere, avere*, а також конструкцій з часткою *si* (*si impersonale/si passivante*), в той час як в іспанській граматичній системі пасивність передається винятково за допомогою дієслова *ser* та частки *se*. Що стосується лексичного та часового аспектів дієслова, спостерігається відмінність у вживанні допоміжних дієслів та співвідношенні дієприкметника з іменником, узгодженні їх в роді та числі. Для вираження складних часів в італійській мові використовується допоміжне дієслово *essere*, а в іспанській, навпаки, допоміжне дієслово *haber*. Характеристики обох мов пов'язані між собою на рівні структури та граматичних моделей, від яких залежить вибір пасивних конструкцій або навіть допоміжні дієслова. Граматичний час та лексичний аспект не мають обмежувального характеру в італійській мові, в той час як в іспанській мові їх вживання менш поширене. Тенденції останніх років свідчать про те, що такі обмеження в обох мовах пов'язані із заміщенням перифразових зворотів простішими та коротшими конструкціями з точки зору комунікаційного простору.

Перспективи для подальших розвідок полягають у проведенні більш поглиблено аналізу однакових рис та відмінностей в іспанській та італійській мовах у межах ширшого кола питань, пов'язаних з проблемами сучасної лінгвістики та перекладознавства, а саме на фонологічному, лексичному, граматичному, стилістичному рівнях тощо. Матеріали статті можуть слугувати корисним джерелом для спеціалістів та здобувачів, які вивчають чи удосконалюють знання іспанської та італійської мов або проводять дослідження в рамках цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Calvi V. *Didattica di lingue affini* / V. Calvi. – Milano: Guerini, 2001. – 411 p.
2. Carrera Díaz M. *Grammatica spagnola* / M. Carrera Díaz. – Bari: Laterza, 2001. – P. 551–555.
3. Gili Gaya S. *Sintaxis española* / S. Gili Gaya. – Barcelona: Bibliograf, 2011. – 229 p.
4. Montesi M. *El punto de vista de un hablante italiano* / M. Montesi // *Cuadernos Cervantes*. – 2000. – № 29. – P. 34–40.
5. Vedi M. *Apprendimento del lessico di lingue affini* / M. Vedi // *Cuadernos de Filología Italiana*. – 2004. – Vol. 11. – P. 61–71.
6. Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій / ред. С.В. Шепітько. – Маріуполь: Маріупольський державний ун-т, 2014. – 300 с.
7. Дель Гаудіо С. *Склад в українській та італійській мовах: контрактивні аспекти* / С. Дель Гаудіо // *Іноземна філологія*. – 2012. – № 45. – С. 47–51.

References

1. Calvi, V. *Didattica di lingue affini* [Didactics of languages]. Milano, Guerini Publ., 2001, 411 p.
2. Carrera Díaz, M. *Grammatica spagnola* [Spanish grammar]. Bari, Laterza Publ., 2001, pp. 551-555.
3. Gili Gaya, S. *Sintaxis española* [Spanish syntax]. Barcelona, Bibliograf Publ., 2011, 229 p.
4. Montesi, M. *El punto de vista de un hablante italiano* [Point of view of the italian speaks]. *Cuadernos Cervantes* [Notebooks Cervantes], 2000, no. 29, 34-40 pp.
5. Vedi, M. *Apprendimento del lessico di lingue affini* [Learning of lexis of similar languages]. *Cuadernos de Filología Italiana* [Notebooks of Italian Philology], 2004, vol. 11, 62 p.
6. Shepit'ko, S.V. (ed.) *Aktual'ni problemy mizhkul'turnoi komunikatsii, perekladu ta porivnial'nykh studij* [Actual problems of the intercultural communications, translation and comparative studios]. Mariupol', Mariupol's'kyj derzhavnyj un-t Publ., 2014, 300 p.
7. Del' Haudio, S. *Sklad v ukrains'kij ta italij's'kij movakh: kontraktyvni aspekty* [Composition in the English and Italian languages: kontraktiv aspects]. *Inozemna filolohiia* [Foreign Philology], 2012, no. 45, pp. 47-51.

В статье предпринята попытка проследить общие и отличительные черты грамматической системы испанского и итальянского языков, проанализировать структурные единицы, а именно конструкции пассивного залога и перифрастические обороты с точки зрения компаративной грамматики, а также кратко рассмотреть наиболее распространенные модели выражения пассивности и сравнить их функционирование и применение в обоих языках.

Ключевые слова: контрастивный анализ, структурные единицы, конструкции пассивного залога, перифрастические обороты, компаративная грамматика, модели выражения пассивности.

The article is attempted to fulfil the contrastive analysis of structural units based upon the passive voice constructions and periphrastic elements **presenting some lexico-grammatical similarities and differences** between Italian and Spanish from the perspective of comparative grammar, studying briefly the origins of both languages and confronting the most peculiar aspects of expressing passive voice patterns.

Key words: contrastive analysis, structural units, passive voice constructions, periphrastic elements, comparative grammar, passive voice patterns.

Одержано 14.11.2017